

PRZETWÓRSTWO, HANDEL I SPOŻYCIE MLEKA I PRODUKTÓW MLECZNYCH W POLSCE W LATACH 2003-2005 ORAZ PROGNOZOWANE KIERUNKI ZMIAN

Michał Pietrzak, Piotr Szajner

Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych SGGW w Warszawie
Kierownik Katedry: prof. dr hab. Wojciech Ziętara
Zakład Badań Rynkowych IERiGŻ PIB w Warszawie
Kierownik Zakładu: prof. dr hab. Jan Małkowski

Słowa kluczowe: przetwórstwo mleka, handel mlekiem i produktami mlecznymi, spożycie mleka i produktów mlecznych

Key words: dairy processing, dairy trade, milk and milk products consumption

S y n o p s i s. W artykule przedstawiono stan obecny i perspektywy przetwórstwa oraz handlu i spożycia mleka i produktów mlecznych. W latach 2003-2005 polskie mleczarstwo rozwijało się dynamicznie, postępowały przemiany strukturalne w przetwórstwie i handlu, nastąpił skokowy wzrost eksportu, zwłaszcza do UE, kontynuowany był spadkowy trend spożycia mleka i przetworów. W przyszłości należy spodziewać się stagnacji przerobu na poziomie ustalonym przez kwotę mleczną, kontynuacji przemian strukturalnych, ograniczania eksportu na rzecz stopniowo rosnącego popytu krajowego i w konsekwencji stopniowego zrównywania się wielkości importu z eksportem, być może nawet Polska stanie się importerem netto. Wyrównujące się ceny surowca w poszerzonej UE oraz niska wydajność pracy wskazują na potrzebę redukcji przerostów zatrudnienia w celu utrzymania konkurencyjności polskiego mleczarstwa.

WSTĘP

Mleczarstwo należy do kluczowych sektorów agrobiznesu, przy czym rola tej branży zwiększyła się w efekcie dynamicznych zmian, jakim podlegała ona w ostatnim okresie. W latach 2003-2005 udział przetwórstwa mleka (15.51 PKD) w przychodach ze sprzedaży przemysłu spożywczego wzrósł z 13 do 15%, zaś udział w eksporcie przemysłu spożywczego z 8 do 14%¹. Celem opracowania jest zaprezentowanie sytuacji w zakresie przetwórstwa, handlu i spożycia mleka oraz przetworów mlecznych w latach 2003-2005, a także dokonanie prognozy kierunków zmian do 2013 r.

¹ Udział w eksporcie podano łącznie ze sprzedażą lodów. Obliczenia własne na podstawie danych GUS, CIHZ, MF i MRiRW.

PRZETWÓRSTWO

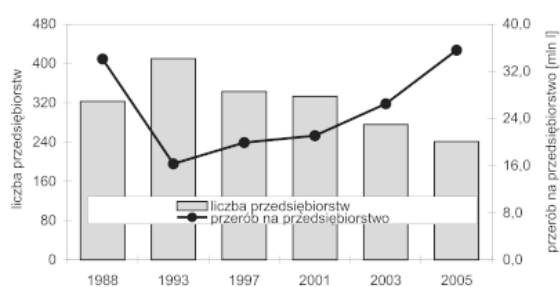
W latach 2003-2005 miał miejsce 17% wzrost skupu mleka. Zaowocowało to dynamicznym rozwojem produkcji przetworów mlecznych, jednak dynamika produkcji poszczególnych asortymentów nie była równomierna. Do produktów o najszybszym wzroście należały sery dojrzewające, śmietana, jogurty i napoje mleczne. Zmniejszyła się produkcja mleka w proszku i serów twarogowych (tab. 1). W przyszłości – ze względu na osiągnięcie dopuszczonego administracyjnie pułapu skupu mleka – należy spodziewać się stagnacji skali przerobu mleka tak długo, jak zostaną utrzymane kwoty mleczne, czyli najprawdopodobniej do roku kwotowego 2014/2015.

Lata 2003-2005 to okres przyspieszenia przemian strukturalnych w przetwórstwie mleka (rys. 1, tab. 2). Nadal jednak ich tempo można uznać za niewystarczające. Przeciętna skala przerobu w tych latach to zaledwie minimalne przekroczenie poziomu osiągniętego u schyłku PRL. W analogicznym okresie w wielu krajach proces koncentracji przebiegał bardzo szybko – w rezultacie nasz dystans w zakresie przeciętnej skali produkcji w stosunku do liderów mleczarstwa światowego znacznie się powiększył [Pietrzak 2004].

Tabela 1. Dynamika produkcji artykułów mleczarskich w latach 2003-2005

Wyszczególnienie	Poziom w roku			Zmiana [%]	
	2003	2004	2005	2003-2005	średniorocznie
Skup (przerób) [mln l]	7316	7769	8584	+17	+8
Mleko płynne przetworzone [mln l]	1992	2087	2129	+7	+3
Mleko w proszku [tys. t]	176	172	172	-2	-1
Sery dojrzewające [tys. t]	195	219	231	+18	+9
Sery twarogowe [tys. t]	287	296	285	-1	-0
Sery topione [tys. t]	62	59	63	+2	+1
Śmietana [tys. t]	215	225	243	+13	+6
Masło [tys. t]	167	177	170	+2	+1
Jogurty i napoje mleczne [mln l]	441	469	487	+10	+5

Źródło: Rynek mleka 2004-2006.

Rysunek 1. Dynamika koncentracji produkcji w przetwórstwie mleka w latach 1988-2005

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Działalność... 1989, Smoleński 1997, Pietrzak, Szajner 2006, Rynek mleka 2004-2006.

Oprócz przeciętnej skali przedsiębiorstw, stopień koncentracji sektora ilustruje łączny udział rynkowy czterech największych firm (tzw. wskaźnik koncentracji C4). Wskaźnik C4 obliczony w odniesieniu do udziału w skupie mleka wynosił w 2003 r. około 20%².

² Poziom wskaźnika świadczy, że mleczarstwo traktowane jako całość jest sektorem rozproszonym. Za branżę skoncentrowaną uznaje się sektor, w którym wskaźnik C4 przekracza 40% [Porter 1998].

Tabela 2. Charakterystyki strukturalne przetwórstwa mleka w Polsce w latach 2003-2005

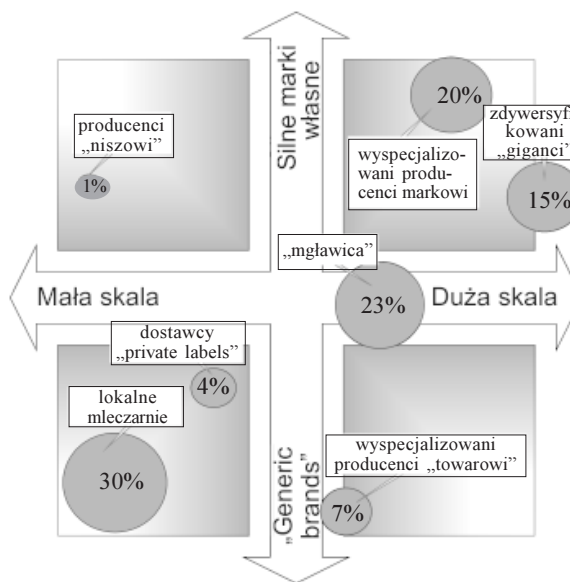
Wyszczególnienie	Wielkości w roku			Zmiana [%]	
	2003	2004	2005 (szacunek)	2003 -2005	średnio- rocznie
Liczba przedsiębiorstw	276	265	241	-13	-7
Przeciętny skup [młn l na przedsiębiorstwo]	27	29	36	+34	+16
Przeciętne przychody [młn zł na przedsiębiorstwo]	50	65	75	+49	+22
Wskaźnik wielozakładowości	1,5	-	1,6	+6	+3

Źródło: obliczenia własne na podstawie: Babuchowski, Seremak-Bulge 2005, Rynek mleka, 2004-2006.

Wskaźnik C4 można także obliczać dla poszczególnych rynków produktowych sektora. Zabicie taki pozwala dostrzec różnice w poziomie koncentracji w przekroju poszczególnych subrynków sektora mleczarskiego. Do rynków zbliżonych do doskonale konkurencyjnych, gdzie wskaźnik C4 oscyluje wokół 10%, należy sub-rynek mleka w folii i masła. Do rynków konkurencji monopolistycznej (C4 od 20 do 35%) należą sub-rynki mleka w proszku, twarogu tradycyjnego, serów dojrzewających, śmietany i śmietanki. Do rynków o charakterze „luźnych” oligopoli (C4 od 40 do 50%) należą sub-rynki kefiru, maślanki i serków wiejskich. Do rynków o charakterze „ściślych” oligopoli (C4 od 70 do 90%) należą sub-rynki mleka UHT, serków homogenizowanych i topionych, jogurtów oraz deserów. Rynkiem quasi-monopolistycznym (gdzie jeden producent skupia w swoim ręku ponad 3/4 rynku) jest sub-rynek mleka zagęszczonego [Pietrzak, Szajner 2006]. Wśród skoncentrowanych sub-rynków większość (z wyjątkiem jogurtów i mleka UHT) stanowią rynki małe i średnie – o ograniczonym udziale w obrotach całego sektora. Natomiast większość najbardziej znaczących rynków sektora (sery dojrzewające i twarogi, masło i odtłuszczone mleko w proszku, tradycyjne artykuły płynne) to sektory rozproszone. To dlatego wskaźnik C4 obliczony dla sektora jako całości jest niewysoki.

Do 2013 r. należy spodziewać się dalszych postępów w koncentracji produkcji. W przypadku kontynuacji dotychczasowego, umiarkowanego tempa – liczba przedsiębiorstw mleczarskich zostałaby zredukowana do ok. 150. W przypadku, wskazanego zdaniem autorów, przyspieszenia procesów koncentracyjnych liczba ta może ulec redukcji do ok. 80 przedsiębiorstw.

Na rysunku 2 zaprezentowano wewnętrzną strukturę sekto-

Rysunek 2. Mapa grup strategicznych w sektorze przetwórstwa mleka (15.51 PKD)

Źródło: Pietrzak, Szajner 2006.

Tabela 3. Charakterystyka grup strategicznych w przemyśle przetwórstwa mleka i prognoza ich znaczenia do 2013 r.

Nazwa grupy	Liczebność	Przeciętna sprzedaż [mln zł]	Dominująca forma prawna	Opis	Prognoza do 2013 r.	
					udział w sektorze	liczebność
Lokalne mleczarnie	ok. 170	ok. 20	spółdzielnie	lokalny zasięg, szeroki asortyment, słabe marki	15%	50-90
Mgławica	ok. 30	ok. 100	spółdzielnie	zasięg regionalny/krajowy, zróżnicowany asortyment, średnio silne marki	zanik grupy**	zanik grupy**
Wyspecjalizowani producenci markowi	kilkanaście	ok. 300*	spółki	zasięg krajowy/międzynarodowy, wyspecjalizowane – produkty o wysokiej wartości dodanej, silne marki	35%	5-10
Zdywersyfikowani „giganci”	2	ok. 1000	spółdzielnie	zasięg krajowy/międzynarodowy, szeroki asortyment, w tym towary (commodities) i produkty o silnych markach	zanik grupy***	zanik grupy***
Wyspecjalizowani producenci towarowi (commodities)	kilkanaście	ok. 60	spółdzielnie/spółki	zasięg krajowy/międzynarodowy, typ: proskownio-masłownie	20%	2-5
Dostawcy private labels	kilkanaście	ok. 30	spółdzielnie/spółki	zasięg krajowy, specjalizacja w kierunku poddostawcy sieci handlowych	25%	15-30
Producenci „niszowi”	ok. 10	ok. 10	spółdzielnie/spółki	zasięg lokalny do krajowego, bardzo wąska specjalizacja, dość silne marki	5%	8-15

* największe firmy z tej grupy realizują znacznie większe obroty

** przedsiębiorstwa z „Mgławicy” rozprósza się pomiędzy grupy „Wyspecjalizowanych producentów markowych” (najlepsze firmy z „Mgławicy”), „Dostawców private labels” i „Wyspecjalizowanych producentów towarowych (commodities)”, a część zbankrutuje

*** „zdywersyfikowani giganci” przesuną się do grupy „Wyspecjalizowanych producentów markowych” być może potencjał w zakresie produktów towarowych zostanie odsprzedany „Wyspecjalizowanym producentom towarowym”

Źródło: opracowanie własne na podstawie Pietrzak, Szajner 2006.

ra przetwórstwa mleka w formie mapy grup strategicznych. Charakterystykę poszczególnych grup jak również prognozę zmian do 2013 r. zawiera tabela 3. Można spodziewać się bankructw części przedsiębiorstw z grupy „lokalnych mleczarni” oraz „mgławicy”. Z kolei w przypadku „wyspecjalizowanych producentów markowych” i „producentów niszowych” można oczekiwać wejść nowych przedsiębiorstw, najprawdopodobniej z krajów Unii Europejskiej. Można także spodziewać się przesunięcia między grupami strategicznymi. Do grup z perspektywami wzrostu należą „wyspecjalizowani producenci markowi”, „dostawcy private labels”, „wyspecjalizowani producenci towarowi”³ i „producenci niszowi”. Wskutek zarysowanych zmian marginalizacji ulegnie grupa „lokalnych mleczarni”, zaś grupy „mgła-

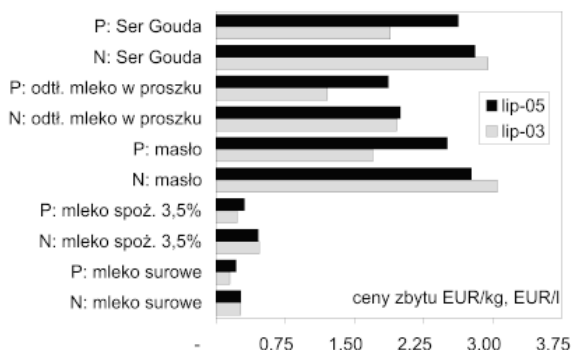
³ Wzrost tej grupy będzie odbywał się poprzez przesunięcia potencjału z grup „mgławica” i prawdopodobnie „zdywersyfikowanych gigantów”. Przesunięcie potencjału może nastąpić w formie pogłębienia specjalizacji w kierunku produktów towarowych lub fuzji i przejęć.

wica” i „zdywersyfikowani giganci” prawdopodobnie przestaną istnieć w obecnej postaci – zasilając swoim potencjałem inne grupy⁴.

Jednym z najgroźniejszych dla polskiego mleczarstwa konkurentów, na jednolitym rynku UE, jest z pewnością mleczarstwo niemieckie. W ostatnich trzech latach, ceny skupu mleka w Polsce wyrażone w euro szybko zbliżyły się do poziomu cen niemieckich. Stopniowa utrata konkurencyjności cenowej na poziomie surowca przekłada się na erozję konkurencyjności na poziomie cen przetworów mlecznych (rys. 3).

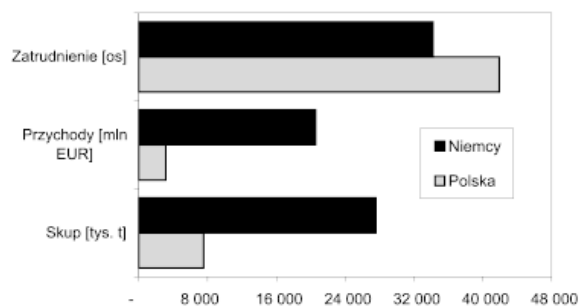
Przewaga Polski w kosztach surowca, niestety szybko erodująca, jest podstawowym źródłem naszej konkurencyjności międzynarodowej. W świetle bardzo niskiej wydajności pracy w polskim przetwórstwie mleka, znacznie niższe (prawie pięciokrotnie) koszty pracy nie tworzą rzeczywistej przewagi konkurencyjnej [Pietrzak, Szajner 2006]. Przemysł przetwórstwa mleka w Niemczech przerabia 3,7 razy więcej mleka osiągając 6,5 razy wyższe przychody niż w Polsce, zatrudniając jednocześnie tylko 82% liczby osób pracujących w polskiej branży (rys. 4). W rezultacie, w Polsce – mimo znacznie niższych wynagrodzeń – na każde euro wydane na opłatę pracy przypadało w 2003 r. 10,8 euro przychodów, podczas gdy w Niemczech analogiczny wskaźnik⁵ w tym samym okresie wynosił 18,3 [Pietrzak, Szajner 2006].

Przeprowadzono symulację konkurencyjności polskiego mleczarstwa (w oparciu o wskaźnik efektywności pracy) w perspektywie 2007 i 2013 r. W symulacji przyjęto następujące założenia:

Rysunek 3. Porównanie cen surowca i cen zbytu podstawowych produktów mleczarskich w Polsce i Niemczech w latach 2003 i 2005 (ceny z lipca)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Milch... 2005] oraz danych GUS i NBP

Rysunek 4. Porównanie wielkości zatrudnienia, skupu i wartości przychodów w polskim i niemieckim przetwórstwie mleka

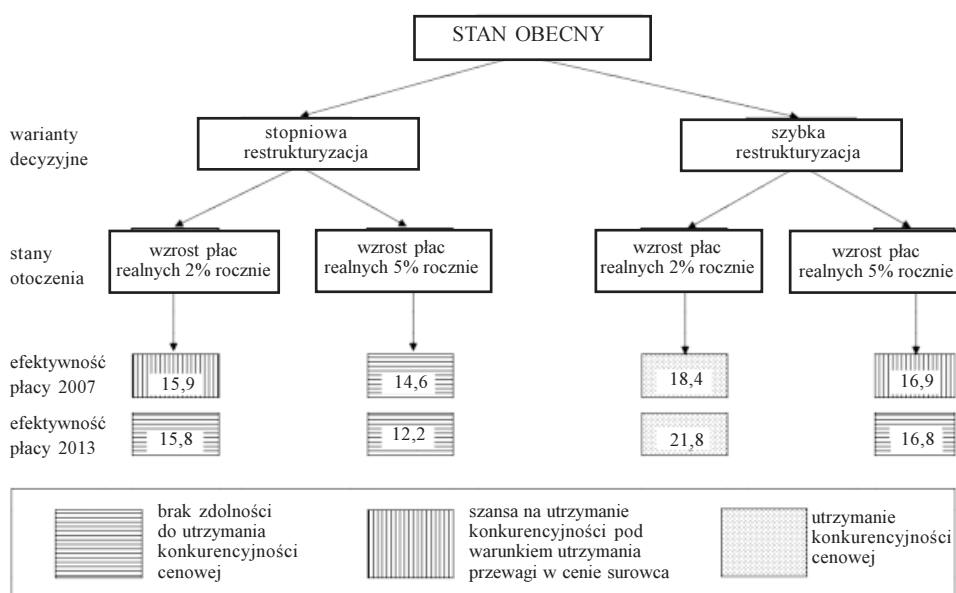
Źródło: opracowanie własne na podstawie Milch... 2005, Statistisches... 2004 oraz niepublikowanych danych GUS i NBP

⁴ Obecnie „zdywersyfikowani giganci” coraz intensywniej rozwijają własne marki produktów konsumpcyjnych – przesuując się w kierunku producentów markowych. Można przypuszczać, że rola produktów towarowych (mleko w proszku, masło) w portfelach asortymentowych „gigantów” będzie malała lub, że potencjał w tym obszarze zostanie odsprzedany grupie producentów specjalizujących się w kierunku produktów towarowych.

⁵ Wskaźnik ten jest określany mianem efektywności pracy [Sasin 2003].

- realny wzrost kosztów pracy na poziomie od 2 do 5% rocznie, przy czym tempo tego wzrostu uznajemy za zmienną zewnętrzną zależną od otoczenia,
- tempo restrukturyzacji (konsolidacja sektora, poziom zatrudnienia) będzie zależał od dyskrejonalnych decyzji menedżerów i właścicieli firm mleczarskich i może przebiegać w dwóch wariantach:
  - stopniowej restrukturyzacji: w 2007 r. – 210 firm, 37 tys. zatrudnionych, w 2013 r. – 150 firm, 33 tys. zatrudnionych,
  - szybkiej restrukturyzacji: w 2007 r. – 170 firm, 32 tys. zatrudnionych, w 2013 r. – 80 firm, 24 tys. zatrudnionych⁶,
- będzie miała miejsce stagnacja realnej wartości sprzedaży sektora (przerób limitowany kwotami, utrzymanie dotychczasowego stopnia przetworzenia mleka),
- zostanie utrzymane powolne tempo wzrostu efektywności płacy w Niemczech.

Rezultaty symulacji przedstawiono w formie drzewa decyzyjnego (rys. 5). Z symulacji wynika, że w perspektywie zarówno 2007, jak i 2013 r. szybka restrukturyzacja pozwala na utrzymanie konkurencyjności w stosunku do Niemiec, pod warunkiem utrzymania niezbyt wysokiego tempa wzrostu płac realnych. W perspektywie 2007 r. pewną szansę na utrzymanie konkurencyjności daje stopniowa restrukturyzacja połączona z wolnym wzrostem wynagrodzeń lub szybka restrukturyzacja połączona z szybkim wzrostem wynagrodzeń – ale jedynie pod warunkiem zachowania przewagi w cenie surowca, w stosunku do Niemiec.

Rysunek 5. Symulacja konkurencyjności polskiego przetwórstwa mleka (mierzonej efektywnością płacy) w latach 2007 i 2013 w formie drzewa decyzyjnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Milch... 2005, Statistisches... 2004, niepublikowanych danych GUS i NBP oraz prognoz własnych.

⁶ Według danych GUS w 2004 r. liczba zatrudnionych w sektorze 15.51 PKD wynosiła 40,4 tys. osób.

HANDEL WEWNĘTRZNY I ZAGRANICZNY

Lata 2003-2005 to także okres dynamicznych przemian w handlu mlekiem i jego przetworami. Szybkiej marginalizacji, jako źródło zaopatrzenia ludności w mleko i proste przetwory, uległa sprzedaż bezpośrednia – spadek z 1,2 do 0,4 mld l (o 64%). W 2005 r. jej udział w rozdysponowaniu krajowej produkcji mleka wynosił zaledwie 4%, podczas gdy jeszcze w 2000 r. było to 15% [Rynek mleka 2004-2006].

W badanym okresie dynamiczny rozwój kontynuują tzw. nowoczesne kanały dystrybucji (NKD), do których zalicza się hiper- i supermarkety (włącznie z dyskontami). Ich udział w handlu żywnością w latach 2003-2005 wzrósł o 24% (o 6 punktów procentowych) osiągając pułap 35%. Główną siłą napędową tego wzrostu był dynamiczny rozwój supermarketów, w tym sklepów dyskontowych (tab. 4). W handlu artykułami mleczarskimi rola NKD jest jeszcze wyższa – sięgając od 37 do 68% (tab. 5).

Tabela 4. Rola nowoczesnych kanałów dystrybucji w handlu żywnością w latach 2003-2005

Wyszczególnienie	Wielkości w roku			Zmiana [%]	
	2003	2004	2005	2003-2005	średniorocznie
Udział hipermarketów w handlu żywnością [%]	13	14	14	+8	+4
Udział supermarketów w handlu żywnością [%]	16	20	22	+38	+17
Udział NKD w handlu żywnością [%]	29	34	35	+24	+11
Liczba hipermarketów na milion mieszkańców	4,5	5	5,5	+22	+11
Liczba dyskontów na milion mieszkańców	28	32	38	+36	+16

Źródło: [Parzelska 2006], obliczenia własne.

Tabela 5. Rola nowoczesnych kanałów dystrybucji w handlu produktami mlecznymi w latach 2003-2005 [%]

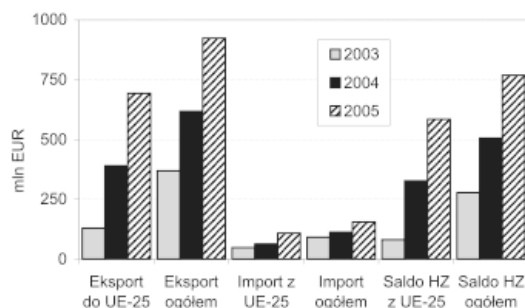
Typ placówki	Twarogi	Serki wiejskie	Sery twarde	Sery topione	UHT (2003)	Jogurty i desery
Hipermarkety (>2500 m ²)	13	16	34	14	20	22
Supermarkety (<2500 m ²)	24	31	27	28	48	32
Razem NKD	37	47	61	42	68	54

Źródło: Nabiał... 2005, obliczenia własne.

Nowoczesne kanały dystrybucji wprowadzają nową jakość w relacjach z przetwórstwem mleka. Z jednej strony, sieci sklepów wielkopowierzchniowych są postrzegane jako zagrożenie – wyśrubowane warunki współpracy, wypieranie marek producentów przez marki sieci (*private labels*⁷). Z drugiej strony są także źródłem korzyści dla przetwórców – oferują dostęp do bardzo dużego rynku zbytu, są pewnym kontrahentem⁸. Jan Kowal, właściciel i prezes małej firmy mleczarskiej JAL, stwierdza: „Dla nas tacy odbiorcy (duże sieci handlowe) okazali się bardzo korzystnymi partnerami. Dyktują trudne warunki (niskie ceny, odroczone terminy płatności), ale kupują naprawdę sporo” [Puls Biznesu 2006].

⁷ Udział ilościowy *private labels* w handlu artykułami mleczarskimi mieści się w przedziale 1% (masło) – 22% (UHT) [Nabiał... 2005, Górska-Warszewicz 2005].

⁸ Z kontaktów z praktykami wynika, że powszechnym problemem w mleczarniach są niesolidni partnerzy handlowi nie splanujący zobowiązań. Sieci płacą za towar z dużym opóźnieniem, ale jednak płacą.

Rysunek 6. Handel zagraniczny mlekiem i przetworami w latach 2003-2005 [mln EUR]

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MRiRW i MF.

Biorąc pod uwagę, że w krajach Europy Zachodniej udział NKD w handlu wynosił średnio 86%⁹, zaś na Słowacji – 52%, na Węgrzech – 56%, w Czechach – 65%, można przypuszczać, że rola hiper- i supermarketów w Polsce będzie jeszcze rosła.

W badanym okresie zaszły skokowe zmiany w handlu zagranicznym mlekiem i przetworami. Wiązały się one z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w maju 2004 r. Eksport w latach 2003-2005 rósł w średniorocznym tempie 54%, podczas gdy import – 48%. W rezultacie dodatnie saldo

handlu zagranicznego wzrosło z 278 do 924 mln EUR. Warto zauważyć, że eksport do krajów unijnych¹⁰ wzrastał co roku średnio o 180%, podczas gdy import z tych krajów o 75%. W rezultacie saldo w handlu zagranicznym z UE-25 wzrosło z 81 do 585 mln EUR, zwiększając swój udział w ogólnym saldzie mleczarstwa z 29 do 76% (rys. 6). Prognoza w zakresie handlu zagranicznego mlekiem i przetworami – ze względu na limitowanie produkcji przez system kwot – jest uwarunkowana dynamiką spożycia. Zakładając powolny wzrost spożycia – Polska w perspektywie 2013 r. powinna utrzymać dodatnie saldo handlu zagranicznego, choć luka pomiędzy poziomem eksportu a importem wyraźnie się zmniejszy. W przypadku szybszego wzrostu spożycia Polska może stać się importerem netto mleka i przetworów.

SPOŻYCIE

W okresie 2003-2005 kontynuowany był spadek spożycia mleka i przetworów w ujęciu globalnym, jak również *per capita* (tab. 6). Jak się wydaje, wkrótce powinno nastąpić odwrócenie trendu spadkowego i stopniowy wzrost konsumpcji. Przemawiają za tym takie aspekty jak: przewidywana poprawa sytuacji w zakresie zatrudnienia i dochodów ludności, perspektywiczny spadek cen w efekcie reformy systemu regulacji rynku mleka, program subsydiowa-

Tabela 6. Spożycie mleka i przetworów w latach 2003-2005

Wyszczególnienie	Wielkości w roku			Zmiana [%]	
	2003	2004	2005 (szacunek)	2003 -2005	średnio- rocznie
Spożycie globalne [mln l]	9966	9517	9116	-8,5	-4,4
Spożycie per capita mleka i przetworów w ekwiwalencie mleka, bez masła [l]	181	174	173	-4,4	-2,2
Spożycie masła per capita [kg]	4,7	4,4	4,2	-10,6	-5,5

Źródło: Rynek mleka 2004-2006.

⁹ Choć istnieją w tym zakresie spore różnice pomiędzy poszczególnymi krajami.

¹⁰ Przed poszerzeniem UE-15 plus kraje kandydujące.

nia spożycia mleka w szkołach [Pietrzak, Szajner, 2006]. Można prognozować, że spożycie mleka w ujęciu globalnym wzrośnie w 2013 r. do poziomu pomiędzy 10,2 mld l (scenariusz powolnego wzrostu – o ok. 9%) a 10,8 mld l (scenariusz szybszego wzrostu – o ok. 15%).

PODSUMOWANIE

W badanym okresie, w konsekwencji znacznego wzrostu skupu odnotowano dynamiczny rozwój przetwórstwa mleka. Do produktów o najszybszym wzroście sprzedaży należały jogurty i napoje mleczne, śmietana oraz sery dojrzewające. W okresie tym zaobserwowano również przyspieszenie przemian strukturalnych w przetwórstwie mleka. W zależności od tego, czy ich tempo zostanie utrzymane, czy też ulegnie jeszcze większemu przyspieszeniu, w sektorze do 2013 r. pozostanie ok. 80-150 przedsiębiorstw. Źródłem przewagi cenowej polskiego przetwórstwa mleka na rynku międzynarodowym jest tańszy surowiec. W badanym okresie przewaga ta szybko erodowała. W sytuacji niskiej sprawności przetwórstwa rodzi to niebezpieczeństwo utraty konkurencyjności przez polskie mleczarstwo. Przeprowadzona symulacja wskazuje, że w celu jej utrzymania konieczne będą znaczne redukcje przerostów zatrudnienia w przedsiębiorstwach przetwórstwa mleka.

Lata 2003-2005 to także okres intensywnych przemian w handlu mlekiem i jego przetworami. W handlu wewnętrznym uległa marginalizacji sprzedaż bezpośrednia oraz umacniały się nowoczesne kanały dystrybucji. W przyszłości można spodziewać się dalszego zwiększenia ich znaczenia. W handlu zagranicznym miał miejsce bardzo wysoki wzrost eksportu po akcesji do UE i w konsekwencji poprawa dodatniego salda w handlu zagranicznym. Zaobserwowano kontynuację dotychczasowego spadkowego trendu spożycia mleka i przetworów. W najbliższym okresie należy oczekiwać odwrócenia tego trendu, a do 2013 r. wzrostu globalnej konsumpcji mleka od ok. 9 do 15%. Od tempa tego wzrostu będzie zależało, czy, w warunkach ograniczenia produkcji przez system kwot mlecznych Polska stanie się około 2013 r. importem netto mleka i przetworów.

LITERATURA

- Babuchowski A., Seremak-Bulge J. 2005: Zmiany w polskim mleczarstwie w wyniku akcesji do Unii Europejskiej. *Przegląd Mleczarski* nr 11.
- Działalność Spółdzielczości Mleczarskiej w roku 1988. 1989: Zakład Wydawniczy Lacpress, Warszawa.
- Górska-Warszewicz H. 2005: Sieci detaliczne i marki handlowe w Polsce. *Przemysł Spożywczy* nr 10.
- Milch. Markt-Bilanz. 2005: Zentrale Markt- und Preisberichtsstelle GmbH, Bonn.
- Nabiał. Katalog 2005/2006. 2006: Wydawnictwo Nathusius Investments, Warszawa.
- Parzelska D. 2006: Trendy w handlu detalicznym. AC Nielsen, Poznań (prezentacja z dnia 11 maja 2006).
- Pietrzak M. 2004: Procesy koncentracji w polskim przemyśle mleczarskim na tle wiodących sektorów światowych. *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, Tom VI, Zeszyt 2, Warszawa-Poznań-Puławy.
- Pietrzak M., Szajner P. 2006: Raport o stanie i perspektywach rozwoju branży mleczarskiej w Polsce. [W:] Raport o stanie i perspektywach przemysłu rolno-żywnościowego (praca zbiorowa). Rada Gospodarki Żywnościowej przy Ministrze Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Porter M.E. 1998: Strategia konkurencji. Metody analizy sektorów i konkurentów. PWE, Warszawa.
- Puls Biznesu. 22.06.2006: Nasze mleko w tubce zamiast snickersa.
- Rynek mleka. Stan i perspektywy nr 26-30. 2004-2005: IERiGŻ-ARR-MRiRW, Warszawa.

- Sasin W. 2003: Analiza ekonomiczna firmy. Agencja Wydawnicza InterFart, Łódź.
Smoleński Z. 1997: Stan i perspektywy przetwórstwa mleka. IERiGŻ, Warszawa.
Statistisches Handbuch über Ernährung. Landwirtschaft und Forsten 2004.

Michał Pietrzak, Piotr Szajner

DAIRY PROCESSING, TRADE AND MILK CONSUMPTION IN POLAND IN THE
YEARS 2003-2005 AND PREDICTED CHANGES

Summary

The paper presents the current state and prospects of a dairy processing, trade and milk consumption in Poland. In the period 2003-2005 there were observed following features: fast growth of Polish dairy sector, structural changes in dairy processing and trade, soar of export and decline of consumption. In the future there could be predicted stagnation of the scope of milk processed, further structural changes, decline of export according to the gradual increase of domestic demand. Polish dairy competitive advantage based on cheap raw milk is gradually going away. Low labour efficiency suggests, that labour reduction is needed for the industry to be still competitive in the future.

Adres do korespondencji:

Dr Michał Pietrzak
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych
Ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
tel: (0 22) 593 42 23
e-mail: pietzakms@poczta.onet.pl